

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Humán Tudományi Szekció
Budapest, 2023. április 12-14.

Piast Mieszko nyitrai, majd veszprémi püspök pályafutása

Jelige: Vicky

Pályamunka lezárásának időpontja: 2023. január

2023.

Tartalom

Bevezetés.....	3
Családi háttér.....	3
A perjelség.....	4
A nyitrai püspökség.....	5
Veszprémi püspök és királynéi kancellár.....	8
Pályafutása vége.....	15
Összegzés	16
A felhasznált források és irodalom jegyzéke	18
Függelék.....	20

Bevezetés

Vannak témák, amiket a történettudomány érdeklődése hosszabb vagy rövidebb időn át elkerül – ezek közé tartozik Piast Mieszko előbb nyitrai, majd veszprémi püspök pályaképe is. Eddig elkészült legteljesebb életrajza mindösszesen négy sort tesz ki. Holott nagyon is érdemes lenne vele foglalkozni, hiszen jelentősége nem merül ki ismeretlenségében. A király rokonaként került püspöki székbe, ami I. Károly előtt nem volt jellemző a középkori Magyarországra, az ő uralkodása alatt viszont háromszor is megtörtént. Kálmán győri püspök és Boleszló esztergomi érsek mellett Mieszko a harmadik királyi rokon, aki egyházi méltóságot kapott Magyarországon. A kutatás megkezdésekor csupán két, konkrétan Mieszkóra vonatkozó szakirodalom állt rendelkezésemre, melyek egyikét, a Katolikus lexikont nem is szokás szakirodalomnak tekinteni. De minthogy ez tartalmazza Mieszko eddigi legrészletesebb életrajzát, ebből indultam ki. Az ezután következő kutatásom alapját az Anjou–kori Oklevéltár adta. A továbbiakban Mieszko életrajzán fogok végighaladni, kitérve a korábbi feltételezésekre is, de főként bemutatva a saját eredményeimet. Szeretném megválaszolni azt a kérdést, hogy Mieszko miként lett a johannita rend magyarországi perjele, valamint mikor és hogyan vált nyitrai püspökké? De az sem elhanyagolható, hogy mikor került át Veszprémbe? Illetőleg hogyan gazdálkodott a püspöki birtokokkal nyitrai, majd veszprémi méltóságában? Mi történt vele 1344-ben? Egyáltalán mikor halt meg?

Családi háttér

A legősibb lengyel uralkodóházból származó Piast Kázmér bytomi és tescheni herceg, valamint Ilona litván hercegnő gyermekeként látta meg a napvilágot.¹ Születése időpontját nem tudjuk pontosan; annyi bizonyosnak látszik, hogy amikor apja 1289. január 10-én hűbérbe adta oppelni hercegségét, ehhez két fivére, Boleszló és Ulászló adta beleegyezését.² Mieszkót nem említik, tehát ő ekkor még nem érte el azt a kort, hogy felfogja az ügylet mibenlétét, vagy netán meg sem született. Ami édestestvéreit illeti, a már említett Boleszlón³ és Ulászlón kívül volt egy lánytestvére is, Mária, I. Károly magyar király (sokáig elsőnek tartott, de Kristó Gyula

¹*Barcs Eszter*: Piast Boleszló. In: Esztergomi érsekek 1001-2003. Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 151-156.

²*Pór Antal*: Boleszló herceg, esztergomi érsek (1321-1328). Esztergom 1900. 5.

³AOKI XII. 235. sz.-ban Boleszló uterinus fraterének nevezi Mieszkót.

kutatásai⁴ nyomán másodikként elfogadott) felesége. Mieszko tágabb családjához tartozott az uralkodó negyedik felesége, Łokietek Erzsébet is mint unokatestvér.⁵

A perjelség

Viczián János⁶ is szerepeltette azt az adatot, hogy Mieszko 1318-ban a johanniták magyarországi perjele volt. Ez igaz, csak hogy Viczián nem tett említést arról a nem éppen elhanyagolható körülményről, miszerint Mieszko nem a megszokott módon, a nagymester kinevezése útján jutott e hatalomhoz, hanem elbitorolta azt. Történetesen előző évben⁷ a nagymester és a konvent Filippo de Gragnanára bízta a magyarországi és szlavóniai perjelséget, aki birtokba is vette⁸, mielőtt a bytomi herceg fellépett volna ellene. Mieszko a megszerzett provinciákban perjeli tevékenységet folytatott, amit a johanniták nyilvánvalóan nem tűrhettek. XXII. János pápához fordultak, aki 1318. március 10-én kelt oklevelében⁹ utasításba adta Tamás esztergomi érseknek, hogy egyfelől a bitorlót a perjelségről mondassa le, adassa azt vissza Filippo de Gragnanának, másfelől Mieszkót és társait idézze meg a pápa színe elé két hónapon belül. Úgy tűnik, Tamás érsek közbenjárása nem volt eredményes, és talán azt a kijelentést sem túlzás megkockáztatni, hogy Mieszko nem járult a pápa elé – ugyanis bő két hónappal később XXII. János újabb oklevelet adott ki az ügyben. Ebben¹⁰ már I. Károlyt buzdította a bytomi herceg elleni fellépésre. A később kelt oklevélben¹¹ található egy érdekes félmondat, miszerint Mieszko „a rend testvérének állítva magát” bitorolta el a perjelséget Filippo de Gragnanától. Ez felveti annak kérdését, hogy Mieszko valóban johannita lovag volt, ahogy Viczián¹² írta, vagy csupán annak adta ki magát?¹³ Persze nem szabad megfeledkezni arról a lehetőségről sem, hogy az oklevél imént idézett megfogalmazása a csalódottság eredménye, melyet Mieszko árulásnak tekinthető bitorlása váltott ki. Jó volna többet tudni annál, amennyit az Anjou–kori Oklevéltár tudni enged; például azt, hogyan oldódott meg a konfliktus? I. Károlynak sikerült volna rábírnia Mieszkót a perjelség visszaszolgáltatására?

⁴Kádár Tamás: Megjegyzések, észrevételek I. Károly (Róbert) magyar király házassági és egyéb családi kapcsolatai kérdéséhez. Turul 82. (2009) 1. sz. 13-23.

⁵Barcs E.: Piast Boleszló i. m. 151-156.

⁶Magyar Katolikus Lexikon X. Szerk. Diós István – Viczián János. Bp. 2005. 937.

⁷Hunyadi Zolt: Cruciferi domus hospitalis per Hungariam et Sclavoniam... A johanniták Magyarországon a 14. század végéig. Aetas 17. (2002) 4. sz. 52-76.

⁸AOkI V. 135. sz.

⁹AOkI V. 54. sz.

¹⁰AOkI V. 135. sz.

¹¹AOkI V. 135. sz.

¹²Magyar Katolikus Lexikon X. i. m. 937.

¹³Más johannita kötődést az Anjou–kori Oklevéltár nem bizonyít.

Annyi biztos, hogy Hunyadi¹⁴ táblázata 1329-ig hivatalban lévő perjelként tünteti fel Filippo de Gragnanát, Mieszko követelése mellé pedig csupán az 1318-as évet rendeli. Mindenesetre, eddigi legteljesebb életrajzának tagadhatatlanul fontos kiegészítése, hogy önhatalmúlag jutott a perjeli pozícióba.

A nyitrai püspökség

Mint oly sok részletet Mieszko pályafutásának vonatkozásában, úgy a püspöki székbe kerülésének pontos idejét sem ismerjük pontosan. Azt biztosan tudjuk, hogy nyitrai elődje, János püspök 1328. március 9-én szerepelt utoljára királyi oklevél méltóságnévsorában.¹⁵ Ezután valamennyivel elhunyt, s ahogy az ilyenkor lenni szokott, a nyitrai káptalan követeket küldött a királyhoz. Erre egyfelől az adott okot, hogy tudatniuk kellett püspökük elhunytát és hogy a kánoni választáshoz szükségük volt kegyuruk engedélyére, másfelől az sem elhanyagolható, hogy a választásra egybe kellett gyűjteniük minden kanonoktársukat, a távollevőket is. Azonban a megszokott rendet teljesen felborította Boleszló esztergomi érsek, amikor a küldötteket elfogatta és esztergomi várába vitette, ott fogságban tartva őket. Majd, a nyitrai káptalan püspökválasztáshoz való jogát figyelmen kívül hagyva, halálos fenyegetéseivel elérte, hogy hozzájáruljanak öccsének, Mieszkónak a püspökké választásához. Halálfélelmükben a nyitrai káptalan távol maradt tagjainak is bele kellett egyezniük Mieszko megválasztásába, miután Boleszló fegyvereseivel elfoglalta a nyitrai székesegyházat, illetve a káptalan birtokait.¹⁶ Viczián János¹⁷ 1328. április 30-ára teszi Mieszko püspöki székbe kerülésének dátumát, amit az általam feltárt adatok nem indokolnak. Csak arra tudok gondolni, hogy Viczián abból indult ki, a nyitrai káptalan azon nyomban kifejezte tiltakozását, amint lehetősége nyílt rá, s minthogy 1328. máj. 1-jén kelt a tiltakozásuknak hangot adó oklevél,¹⁸ Viczián ezért helyezte az előző napra Mieszko püspökké választását. Visszatérve a tényekhez, 1328. június 24-én XXII. János pápa a gyilkosságok áldozatainak temetésére vonatkozó parancslevelet küldött a nyitrai püspöknek,¹⁹ igaz, név szerint nem említve Mieszkót. Ez felveti azon kérdést, hogy a pápa vajon értesült-e János püspök haláláról, valamint az utódja megválasztásának körülményeiről? Mieszkónak magának szánta parancslevelét, vagy

¹⁴Hunyadi Zsolt: *Cruciferi domus* i. m.

¹⁵AOkI XII. 114. sz.

¹⁶AOkI XII. 235. sz.

¹⁷Magyar Katolikus Lexikon X. i. m. 937.

¹⁸AOkI XII. 235. sz.

¹⁹AOkI XII. 332. sz.

pedig még püspöki elődjének? Mieszko, jogszerűtlen nyitrai székbe jutását követően elsőként 1328. október 31-én került említésre egy oklevél²⁰ méltóságsorában. Nézetem szerint azért csak ilyen későn, mert eddigre dőlt el végérvényesen, hogy maradhat a püspöki pozícióban. Mint ismeretes, I. Károly következetesen törekedett a külföldi főpap-jelöltek elhárítására, amiben felettébb sikeres is volt. Ennélfogva a mégis főpapi tisztséget szerző külföldiek csakis az uralkodó kinevezettjei lehettek.²¹ Vagyis joggal feltételezhetjük, hogy Mieszko – előzetesen vagy utólagosan, de biztosan – elnyerte a király támogatását.²² A jogszerűtlenül püspöki székbe ültetett Mieszko pártfogolása a pápai rezerváció elkerülésének tagadhatatlanul hatékony módja volt. Az a főpap, aki pozícióját az uralkodó jóváhagyásával nyerte el, nyilvánvalóan hűségesebb volt hozzá, mint bármelyik külföldi, akit a pápa rezerválni tudott volna. Minthogy a méltóságsorbeli szerepeltetés kifejezte az uralkodói hozzájárulást,²³ joggal következtethetünk arra, hogy Mieszko október 31-i említése²⁴ annak a jele, hogy ekkor már magáénak tudhatta Károly jóváhagyását. Tehát már egy sokkal befolyásosabb támogató állhatott a pártján, mire korábbi pártfogója és fivére, Boleszló meghalt. (Szeptember 17-én²⁵ jelent meg utoljára méltóságsorban, december 27-én²⁶ pedig már néhai esztergomi érseknek nevezték, tehát Barcs azon megállapítása, miszerint 1328 novemberében hunyt el,²⁷ helytálló lehet.) Az előbbiekből következően csupán azt tudom mondani, hogy Mieszko püspöki székbe kerülése 1328. március 9-e és május 1-je között történhetett, a – mind a királyi, mind a pápai – megerősítést viszont csak jóval később kapta meg. Ami püspöki tevékenységét illeti, már 1329 elején konfliktusa támadt a nyitrai káptalannal, amikor a püspökség Köröskény nevezetű birtokát kívánta eladni, csak hogy szándéka a káptalan ellenállásába²⁸ ütközött. Sajnos a forrásokból nem állapítható meg, hogy a tiltakozást írásba foglaló oklevél kiállítását követően hogyan rendeződött a nézeteltérés. Nyitrai püspöksége ideje alatt nincs nyoma, hogy magánbirtokok szerzésére törekedett volna. Ugyanakkor 1333-ban a káptalan és Csanád esztergomi érsek is beleegyezett,²⁹ hogy pénzzé tegye a püspökség Horo és Leveled³⁰ nevű birtokát. (Az esztergomi érsekkel való kapcsolatához

²⁰AOkl XII. 458. sz.

²¹Rácz György: Az egyházi elit változásai. In: Az Anjou-kor hatalmi elitje. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 2020. 133-164.

²²Rácz György: Az Anjou-ház és a Szentszék 1301-1387. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Szerk. Zombori István. Bp. 1996. 55-81.

²³Rácz György: Az egyházi elit i. m.

²⁴AOkl XII. 458. sz.

²⁵AOkl XII. 413. sz.

²⁶AOkl XII. 487. sz.

²⁷Barcs E.: Piast Boleszló i. m. 151-156.

²⁸AOkl XII. 16. és 17. sz. között

²⁹AOkl XVII. 232. sz.

³⁰Czeizel Gábor: Nyitra multja és a nyitravármegyei monografia. (Lenyomat a Nyitramegyei Szemléből.) Nyitra 1900. 65. lábjegyzete szerint Mieszko Köröskényt is eladta.

érdekes adalék, hogy ugyancsak 1333-ban, Miklós egri püspökkel karöltve – az oklevél által nem említett okból – interdictummal sújtotta Csanád esztergomi érseket, a káptalant és az egyházat, vagy ezek valamelyikét. Ugyanis a pápa végrehajtói megtiltották nekik az említettek interdictum alá vetését, felfüggesztését, illetve kiközösítését, amennyiben nem kaptak erre pápai parancsot. Továbbá az interdictum visszavonására kötelezték őket, kiközösítés terhe mellett.³¹ Bár lehetségesnek tartom, hogy Mieszko ezzel érte el, hogy az érsek hozzájáruljon a birtokok elidegenítéséhez, ez az ügy, a benne bemutatott 1251. október 2-i pápai oklevéllel együtt, további kutatást igényelne.) Erre azért volt szükség, mert Csák Máté teljesen elpusztította a nyitrai székesegyházat, amit épp csak annyira állítottak helyre, hogy istentisztelet helyszínéül szolgálhasson.³² Bár Mieszko helyreállításról beszélt, amikor ígéretet tett rá, hogy a birtokokból befolyt összeget kizárólag a székesegyházra fogja fordítani és ha az egész összeg felhasználása előtt kerülne el Nyitráról, magánvagyonából fejezi be az építkezést,³³ valójában új templomot építtetett. Ez közvetlenül a korábbi mellé került; annak hajójából az északi oldal egy részét felhasználták az új, gótikus templom felépítése során,³⁴ melyet később Szent Andrásnak és Benedeknek szenteltek.³⁵ Sem az építkezés kezdetét, sem a végét nem tudjuk pontosan meghatározni, de mint azt Czeizel³⁶ az építkezés méretére hivatkozva felveti, jó esély van rá, hogy teljesen csak Mieszko püspöki utódjának regnálása alatt készült el a székesegyház. Ebben az esetben fel kell tennünk a kérdést: Mieszko állta a szavát? A befolyt összeg egészét felhasználta, vagy Nyitráról elkerülvén magánvagyonából finanszírozta a további munkálatokat? Esetleg nem tette egyiket sem? Egyáltalán mikor került el Nyitráról? Kis túlzással amennyi szerzőnk, annyi meghatározásunk van ennek időpontjára. Viczián³⁷ 1334. augusztus 28-re teszi Nyitráról való áthelyezését, veszprémi regnálása kezdetét viszont ugyanazon év április 26-ára, ami önmagában egy feloldhatatlan ellentét. Pór³⁸ és Engel³⁹ egyetértenek abban, hogy az új püspök 1334. május 11-én kapta meg pápai kinevezését és elméletileg ekkor került Mieszko is áthelyezésre a veszprémi székbe.⁴⁰ Gyakorlatilag viszont 1334. december 8-án még ő szerepelt nyitrai püspökként a méltóságsorban.⁴¹ Úgy tűnik, az új

³¹AOkl XVII. 543. sz.

³²Czeizel Gábor: Nyitra multja i. m. 64.

³³AOkl XVII. 232. sz.

³⁴Czeizel Gábor: Nyitra multja i. m. 66.

³⁵Czeizel Gábor: Nyitra multja i. m. 68.

³⁶Czeizel Gábor: Nyitra multja i. m. 67-68.

³⁷Magyar Katolikus Lexikon X. i. m. 937.

³⁸Pór Antal: Nagy Lajos 1326-1382. (Magyar Történeti Életrajzok.) Bp. 1892. 20.

³⁹Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II. Bp. 1996. I. 72.

⁴⁰Pór Antal: A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság. Századok 26. (1892) 232-236.

⁴¹Engel Pál: Magyarország világi i. m. I. 72.

püspök csak a következő évben érkezett meg Nyitrára – ez megmagyarázná, hogy méltóságsorban miért csak 1335. május 14-én említik először.⁴² Mieszko püspöki utódja Vasvári Vid ferences szerzetes lett,⁴³ akit a fentieknek megfelelően a pápa nevezett ki, de minthogy Erzsébet királyné kegyeltje volt,⁴⁴ bizonyára az uralkodó sem bánta székbe kerülését.

Veszprémi püspök és királynéi kancellár

Az előzőekben írtakkal összefüggésben, a veszprémi szék üresedésben volt 1334. december 8-áig, holott Mieszko már 1334. május 19-én veszprémi püspökként szerepelt nyitrai címe mellett – postulált püspökként.⁴⁵ Mint ismeretes, a negyedik Lateráni Zsinatot követően a székeskáptalanoknak bizonyítottan jogában állt a választás mellett a kérelmezés is,⁴⁶ amennyiben olyasvalakit kívántak megválasztani, aki más egyházi hivatalt viselt, ezért nem lett volna választható. Minden jel arra mutat, hogy a veszprémi káptalan Mieszkót kívánta egyházmegyéje élén látni, így aztán kérték a pápát Mieszko felmentésére a nyitrai pozíciójából. Tehát 1334. május 19-ére a veszprémi káptalan már kérvényezte a felmentést, de még 1334. december 8-áig sem érkezett meg rá a kedvező válasz, ezért találjuk még ekkor is Mieszkót a nyitrai püspöki hivatalban, a veszprémi széket pedig üresedésben. Engel szerint⁴⁷ 1335. május 14-től töltötte be a veszprémi püspöki méltóságot, miközben már egy 1335. március 27-én kelt oklevél püspökként tett róla említést.⁴⁸ Minthogy Veszprém 1276-os feldúlása után megerősítésre került a veszprémi püspök királynéi kancellársághoz való joga,⁴⁹ Mieszko is párhuzamosan birtokolta mindkét pozíciót. Ennek első bizonyítéka éppen az imént említett, 1335. március 27-i oklevél.⁵⁰ Mivel a királyné rokonaként lett a kancellárja, logikusan tesszük fel a kérdést, miszerint e tény változtatott-e a megszokott királyné-kancellár viszonyon. Erre az a válaszom, hogy különbség nem figyelhető meg; bár az oklevelek elvétele utalnak a köztük fennálló rokoni kapcsolatra, Mieszko mégis éppen úgy viselkedik, mint bármelyik királynéi kancellár ebben a korban. Ahogy Karlinszky megjegyzi, a 14. századtól a veszprémi püspökség

⁴²Engel Pál: Magyarország világi i. m. I. 72.

⁴³Czeizel Gábor: Nyitra multja i. m. 68.

⁴⁴Pór Antal: Nagy Lajos i. m. 20.

⁴⁵Engel Pál: Magyarország világi i. m. I. 77.

⁴⁶Barabás Gábor: A pápaság és a kánoni választások a 13. századi magyar egyházban. Századok 155. (2021) 3. sz. 517-546.

⁴⁷Engel Pál: Magyarország világi i. m. I. 77.

⁴⁸AOkl XIX. 133. sz.

⁴⁹Karlinszky Balázs: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079-1543: három prépost portréjával. Turul 87. (2014) 3. sz. 93-103.

⁵⁰AOkl XIX. 133. sz.

nem részesült újabb királynéi adományban a kancellárság okán,⁵¹ amit a kutatásom is alátámaszt. Csupán egy, a király és a királyné, illetve Mieszko püspök és káptalanja közötti birtokcseréről van adatunk, aminek keretében Kál birtok az utóbbiak kezére került 1341-ben, I. Károly és felesége pedig Nyirád, Szántó, Szóc, valamint Hidegkút birtokosai lettek.⁵² Bár az 1335. március 27-i Mieszko első említése veszprémi püspökként, bizonyítékunk van rá, hogy korábban is betöltötte a pozíciót. Ugyanis március 29-én már az ellene pert viselő félnek kellett esküt tennie,⁵³ a per pedig nyilvánvalóan nem két nappal előtte vette kezdetét. Tehát Mieszko a veszprémi széket 1334 legvégén, vagy 1335 elején foglalhatta el. Az újdonsült veszprémi püspök, lengyel származásából kifolyólag, nem beszélt magyarul, ám ebből – minthogy kancellári feladatát a prépost, vagy más megfelelő klerikus közvetítésével végezte⁵⁴ – nem származott hátránya. Bár bytomi és tescheni herceg lévén ezt joggal feltételezhattük alapos kutatás nélkül, bizonyítékunk is van rá. Ugyanis amikor I. Lajos a pápa francia jelöltjének, Galhardusnak a Veszprémbe történő áthelyezését nem fogadta el, arra hivatkozott, hogy fontosságából fakadóan az ottani püspöknek ismerni kell a magyar nyelvet feladatai ellátásához.⁵⁵ A pápa ezen elcsodálkozott, s azt hozta fel érvül, hogy Veszprémbe volt már magyarul nem beszélő püspök (még hozzá Galhardus elődjét előzte meg egyikük, Piast Mieszko).⁵⁶

Ha röviden kellene jellemeznem Mieszko veszprémi tevékenységét, azt mondanám, a Nyitrán még két kezünkön megszámolható birtokügyei Veszprémbe jócskán megszorodtak. Ugyanakkor – miként előző helyén, úgy Veszprémbe is – gyakran került konfliktusba a káptalannal. Először 1340-ben fajult el annyira a helyzet, hogy egyes kanonokok a káptalan nevében fejezték ki annak tiltakozását, amiért Mieszko a veszprémi egyház több birtokát a káptalan megkérdezése nélkül zálogosította, vagy idegenítette el. Ezenfelül az egyház ingóságainak – úgy mint könyvek, ruhák, kelyhek – eltékozlásával, illetve püspöki condicionariusok indokolatlan nemesítésével és felszabadításával is vádolták. Noha az ezeket az intézkedéseket bizonyító okleveleken a káptalan pecsétje is szerepelt, erre is volt magyarázatuk. Azt állították, pecsétjüket kényszerítés hatása alatt, félelmükben, illetve Mieszko püspöki parancsára helyezték az oklevelekre.⁵⁷ Minden jel szerint a tiltakozással nem

⁵¹Karlinszky Balázs: A veszprémi nagyprépostok i. m. 93-103.

⁵²AOkl XXV. 213. sz.

⁵³AOkl XIX. 144. sz.

⁵⁴Ráczy György: Az egyházi elit i. m

⁵⁵AOkl XXX. 248. sz.

⁵⁶Ráczy György: Az egyházi elit i. m.

⁵⁷AOkl XXIV. 502. sz.

érték el számottevő eredményt, ugyanis 1343-ban újból a fehérvári káptalan előtt álltak a káptalan képviselői, ezúttal már egyenesen tiltva Mieszkót a veszprémi püspökség, vagy a káptalan akármely birtokának bármiféle elidegenítésétől.⁵⁸ A korábbi eset indikátorát nem ismerjük, azt viszont tudjuk, hogy 1343-ban Szentmiklós, napjaink Sárszentmiklósa váltotta ki a káptalan heves reakcióját, mivel ezt Mieszko püspök János fehérvári örkanonokkal, Pál kanonokkal, illetve testvéreikkel kívánta elcserélni.⁵⁹ Ugyancsak veszprémi püspökségének jellegzetessége, hogy szó esik Mieszko magánbirtokairól, melyekről nyitrai püspöksége alatt nem tettek említést. (Talán akkor még nem is rendelkezett ilyen birtokokkal.) 1337-ben I. Károly Zicset⁶⁰ Olup mesternek adta, akinek Mieszko megtiltotta a birtok elfoglalását, minthogy neki is volt a településen valamekkora része.⁶¹ 1339-ben Tőfételő⁶² és Bedeg⁶³ birtokok kapcsán pereskedett a püspök, ugyanis Keer-i Egyed vitatta egy bizonyos földterület tulajdonjogát.⁶⁴ Úgy tűnik, mintha Mieszko arra törekedett volna, hogy magánbirtokai a püspökség birtokainak közelében helyezkedjenek el. Igaz, hogy mindhárom a püspöki birtokok sűrűjétől délebbre fekszik, ugyanakkor a püspökségnek azon a vidéken is voltak birtokai, Tolna vármegyében és annak északi határához közel. Számításaim szerint Mieszko magánbirtokait a püspökség hozzájuk legközelebb eső birtokaitól legfeljebb tizenegynéhány kilométer választotta el. Ha már birtokügyeit vizsgáljuk, érdekes lehet megjegyezni, hogy püspökként áldását adta arra, hogy a veszprémi káptalan birtokcserét hajtsa végre Pierre Cornuti⁶⁵ johannita perjel preceptorával.⁶⁶ Vagyis annak a Filippo de Gragnanának a kései utódjával, akitől annak idején elbitorolta a magyarországi és szlavóniai perjelséget.

Mieszko a birtokok mellett azonban bizonyos kötelességeket is megörökölt püspöki elődjétől. Ezek egyikét a pápai tized jelentette. Évtizedekkel veszprémi püspöki székbe kerülése előtt, az 1311–1312. évben tartott vienne-i zsinaton született az a határozat, miszerint hat éven keresztül be fogják szedni minden egyházi személy bevételeinek egytizedét a Szentföld felszabadítása végett. Ezen intézkedést csak I. Károly hatalmának megszilárdulása után foganatosíthatták, így az 1334 és 1339 között tevékenykedő Lengres-i Jakab az első tizedszedők közé tartozott.⁶⁷

⁵⁸AOkl XXVII. 171. sz.

⁵⁹AOkl XXVI. 91. sz.

⁶⁰Zics napjainkban is létező község Somogy megyében.

⁶¹AOkl XXI. 248. sz.

⁶²Tőfételő mára elpusztult, valószínűleg a mai Koppányszántó és Bedegkér környékén feküdhett.

⁶³Bedeg véleményem szerint a mai Bedegkér egykori Bedeg nevű településrészével lehet azonos.

⁶⁴AOkl XXIII. 392. sz.

⁶⁵*Hunyadi Zsolt*: Cruciferi domus i. m.

⁶⁶AOkl XXIV. 497. sz.

⁶⁷*Thoroczkay Gábor*: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. Fons 21. (2014) 3. sz. 331–350.

Lengres-i Jakab halálának évében XII. Benedek pápa parancsba adta az apostoli szék két magyarországi nunciusának, hogy azon pénzeket és egyéb javakat, amiket Lengres-i Jakab a társával összegyűjtött, ám el nem számolt velük, szerezzék meg. Továbbá meghagyta, hogy mindazoknak, akiktől a náluk letétként elhelyezett adót begyűjtik, az egyházi fenyíték alól felmentést adhatnak.⁶⁸ Úgy tűnik, a veszprémi püspök is őrzött ilyen letétet, ugyanis amikor a nunciusok egyike, Gervaise fia Péter⁶⁹ 1341-ben tizennégy M. budai garast kapott Mieszkótól, ezen összeget az oklevél a Lengres-i Jakab által nála hagyottnak nevezi. Emellett a megfogalmazás arra utal, hogy Péter a letétnek nem a teljes összegét vette át.⁷⁰ A rákövetkező évben ugyancsak Péter a pápai tized részeként tizenöt budai M. garast és három pensát szedett be Mieszkótól, ami a káptalantól átvett összegnek épp a háromszorosa volt.⁷¹

Ugyancsak Mieszko veszprémi püspöksége alatt, 1335-ben került sor egy bírói közgyűlésre, mely a szokásnak megfelelően⁷² két vármegye, jelen esetben Zala és Veszprém nemeseinek részvételével ítélkezett. Ennek alkalmával Drugeth Vilmos nádor a veszprémi egyházat, illetve a püspökét az alájuk tartozó népekkel együtt kivonta a saját és albírái joghatósága, valamint bíraskodása köréből.⁷³ Ez azonban nem jelentett forradalmi változást, hiszen már az 1222-ben kelt Aranybulla, valamint az 1231-es dekrétum is kimondták, hogy a nádor bírói jogköre nem terjed ki egyházi személyekre, s hogy az egyházi bíróságra tartozó ügyben nem illetékes.⁷⁴ Ezt bizonyítja, hogy a veszprémi egyház képviselői eleve I. Károly oklevelével érkeztek, mely pedig IV. Lászlóén alapult.⁷⁵ Tehát 1335-ben a veszprémi egyház és püspöke nem új jogokat nyertek, csupán megerősítésre kerültek ősi szabadságukban. Mégis, 1341-ben egy világi személyt, az országbíróat találjuk Mieszko és a pannonthalmi apát tizedvitájába belefolyva. Az egyház magának kívánta fenntartani a hasonló természetű ügyekben az ítélkezés jogát, ezt bizonyítja, hogy a veszprémi káptalan tagja ki is jelentették: e perre nem terjed ki az országbíró hatásköre,⁷⁶ minthogy egyháziak egymás elleni ügyében csak egyházi bíróság illetékes.⁷⁷ Pál országbírónak ennek ellenére szándékában állt ítéletet hozni.⁷⁸ Annyi biztos, hogy az 1341-es

⁶⁸AOkl XXIII. 505. sz.

⁶⁹Nevének írásmódját *Thoroczkay Gábor*: A Szent Bölcsesség i. m -ből vettem át.

⁷⁰AOkl XXV. 155. sz.

⁷¹AOkl XXVI. 93. sz.

⁷²C. *Tóth Norbert*: Tolvajok és rablók 1393-ban Szabolcs megyében. *Történelmi Szemle* 61. (2019) 1. sz. 149-164.

⁷³AOkl XIX. 505a. sz.

⁷⁴*Solymosi László*: Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban. (Diplomatikai és pecsétani tanulmányok.) Bp. 2006. 157.

⁷⁵AOkl XIX. 505a. sz.

⁷⁶AOkl XXV. 318. sz.

⁷⁷*Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely*: Magyarország kormányzati rendszere (1000-1526). Pécs, 2007. 111.

⁷⁸AOkl XXV. 318. sz.

nem lehetett egyedülálló eset, hiszen hét évvel később Guido pápai követ is szót emelt az ellen, hogy világiak saját bíróságuk elé idéznek egyháziakat tizedügyekben, holott nincs hatalmuk felettük.⁷⁹

Veszprémi püspökként Mieszkónak lett egy kegyeltje Wigelheim fiának, Konrádnak a személyében, ez egyértelműen látszik abból, hogy 1343-ban kérvényt nyújtott be VI. Kelemen pápához az érdekében.⁸⁰ Konrád ekkorra már több méltóságot viselt; veszprémi és váci kanonok volt, nem mellesleg a budai főesperesi pozíciót is betöltötte, de mind közül talán az volt a legfontosabb, hogy Mieszko káplánjaként működött. A pápa mégis hajlandónak bizonyult a püspök által adható tisztséget adni neki, bár kikötötte, hogy budai főesperességéről le kell mondania.⁸¹ A következő évben kelt oklevélből megtudjuk, hogy Mieszko egyes ügyei pápai követjárást igényeltek, s Konrád volt az, akit Avignonba küldött. Ugyanebből derül ki, hogy a magasabb tisztség reményében Konrád hajlandónak bizonyult a főesperesi pozícióról lemondani.⁸² Szintén egy 1344-es oklevél árulja el, hogy az a bizonyos jelentősebb javadalom az egri kanonokit jelentette.⁸³ Minthogy a négy oklevél három időpontra kelezett, és tudható, hogy a pápa a hozzá benyújtott kérvényekre nem azonnal reagál, valószínű, hogy Mieszko az újabb kérvény elküldése előtt nem várta meg, míg az előzőre választ kap. Az viszont mindenképpen tagadhatatlan, hogy mindent megtett Wigelheim Konrád pályájának előremozdítása érdekében.

XXII. János pápa⁸⁴ már 1329-ben⁸⁵ abban a kegyben részesítette a pálos rendi remetét, hogy felmentette őket a tizedfizetés kötelezettsége alól. Ám fontos megjegyezni, hogy az adomány csak a bortizedre terjedt ki, azon szőlők járadékára, melyeket a szerzetesek saját költségükre, két kezükkel műveltek, nem pedig általános tizedmentességként értelmezendő.⁸⁶ S miután a pápától megkapták, a szerzeteseknek Magyarországon újra el kellett érniük, hogy tizedmentességüket elismerjék. 1335-ben a pápa oklevelét bemutatták a fehérvári prépost előtt, aki erre levelet írt a területileg illetékes püspöknek, azaz Mieszkónak.⁸⁷ Arra várt választ, hogy a remeték tized alóli mentesülése anyagi hátrányt jelentene-e a püspök, illetve a káptalan

⁷⁹Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Bp. 1976. 78.

⁸⁰AOkl XXVII. 642. sz.

⁸¹AOkl XXVII. 624. sz.

⁸²AOkl XXVIII. 313. sz.

⁸³AOkl XXVIII. 314. sz.

⁸⁴AOkl XIX. 362. sz.

⁸⁵F. Romhányi Beatrix: Pálos gazdálkodás a 15-16. században. Századok 141. (2007) 2. sz. 299-351.

⁸⁶F. Romhányi Beatrix: Pálos gazdálkodás i. m.

⁸⁷AOkl XIX. 259. sz.

számára.⁸⁸ Az ügyben keletkezett következő oklevél tanúsága szerint a püspöknek és a káptalan tagjainak nem volt kárára a bortizedmentesség, így aztán a fehérvári prépost mint a pápa által felhatalmazott bíró biztosította a pálosok számára a mentességet.⁸⁹ Mieszko kisvártatva kiközösítéssel fenyegette meg mindazokat, akik a tizedszedésben részt szoktak venni, hogy a remeték ez ügyben ne keressék.⁹⁰ Így váltak tehát a veszprémi egyházmegyében élő pálosok tizedmentessé, már ami borukat illeti. Ezen pápai adomány nyilvánvalóan segítő kezet nyújtott a középkori Magyarország egyik legnépszerűbb szerzetesrendjének a megélhetés, de talán a gyarapodás tekintetében is.⁹¹

A maga részéről Mieszko ugyancsak különleges kegyben részesítette a taliándörögdi Szent András templomot 1338-ban. Ekkor ugyanis Dörögdi Miklós egri püspök kérvényezte, hogy az általa építtetett templom,⁹² melynek kegyurai az ő fivérei voltak, kikerülhessen a zalai főesperes joghatósága, illetve hatalma alól. Mieszko – részben Dörögdi korábbi, veszprémi kanonokként teljesített szolgálatai miatt, részben a Szent András egyház kevéske, tanító, vagy pap megélhetését sem biztosító jövedelmei okán – ezt elrendelte. Tehát a Szent András egyház és mindenkoron pozícióban lévő papja kikerült a főesperesi és magisztrális hatalom hatásköréből. Ettől kezdve ezen papot közvetlenül a püspök alá tartozó plébánosnak érdemes nevezni, mivel Mieszko püspöki jogait változatlanul birtokolta a dörögdi egyház és plébános felett. Az oklevélből kiderül, hogy Taliándörögdon⁹³ állt a templom, melynek az egyik közeli falu Boldogságos Szűz kápolnája⁹⁴ a pap személye révén alárendelődött. Tekintettel a két falu csekély jövedelmére, Mieszko megtiltotta, hogy a kápolnát leválasszák a Szent András-egyházról. Ezen felül úgy rendelkezett, hogy e két faluban a tizedet a taliándörögdi plébános hajtsa be és az övé is maradjon, cserébe pedig hetente tartson misét a kápolnában.⁹⁵ Az

⁸⁸AOkl XIX. 229. sz.

⁸⁹AOkl XIX. 259. sz.

⁹⁰AOkl XIX. 362. sz.

⁹¹A pálosok gazdálkodásáról, létfenntartásáról, vagy gazdagodásáról lásd: *F. Romhányi Beatrix*: Pálos gazdálkodás a 15-16. században. Századok 141. (2007) 2. sz. 299-351.

⁹²*Nagy Dénes*: A taliándörögdi Szent András templom, a pápa oklevele 1347-ből, egy nemzetközi építészettörténeti vita és egy feltételezés az Inkler-ház boltozatos műemlékistállójáról. Műemlékvédelem 64. (2020) 5. sz. 261-316.

⁹³Az oklevélben Felsődörögdné néven szerepel.

⁹⁴Az oklevél a falut, ahol állt, Alsódörögdné nevezi. Ebből alakult ki a későbbi Dörögdpuszt, Taliándörögdtől északi irányban (lásd: *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – [⁹⁵AOkl XXII. 360. sz.](https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/iii-kotet-62BB/zalavarmegye-62DC/helysegei-6354/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfQ3NhbmtpXzEiXX0sICJxdWVyeSI6ICJkXHUwMGI2clx1MdBmNmJkLn0, letöltés ideje 2023. jan. 9.), de az is felmerül, hogy Devecstől is északra. (Lásd: A pannonthalmi Szent-Benedekrendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1894-95-iki iskolai évről. Közzéteszi Pető Menyhért. Pápa 1895.)</p></div><div data-bbox=)

adományhoz később Csanád esztergomi érsek hozzájárult,⁹⁶ de minthogy Dörögdi Miklós az ő javára mondott le az esztergomi érsekségről,⁹⁷ ezen igazán nincs mit csodálkozni. Azonban a Boldogságos Szűz kápolnájára vonatkozó rendelkezésnek ellenzői is akadtak Kelianus fiai, István és András felsődörögdi nemesek személyében. Ennek hatására Mieszko korábbi döntését annyival egészítette ki, hogy amennyiben a taliándörögdi plébános nem engedelmeskedik a mindenkori veszprémi püspöknek, a neki járó tized a püspökre és egyházára száll. Emellett elismerte Istvánnak és Andrásnak a kápolnába történő papválasztásra vonatkozó kegyúri jogát, s hogy az említett tizedek egynegyede a kápolnáé és papjáé.⁹⁸ Mieszko ezen intézkedését Dörögdi Miklós püspök kérése nyomán a pápa is megerősítette pár évvel később, már Mieszko utódjának püspöksége idején.⁹⁹

Ha további ügyeket keresünk, melyekben Mieszko maradandót alkotott, hamar eljuthatunk a Boldog Miklós hitvallónak, illetve a Szent Annának szentelt egyházak két évvel későbbi ügyéhez, amikor megengedte, hogy évente száz széles bécsi dénár áron megválthassák a mindenkori veszprémi püspöknek, illetve a zalai főesperesnek való engedelmeskedést. Ezen (kőből épült) egyházakat Band hegyesdi¹⁰⁰ várnagy építtette önnön birtokán, a költségeket is maga állva. A Boldog Miklós hitvallónak szentelt Szentmiklós¹⁰¹ birtokon, a Szent Annának Lakon¹⁰² állt. Ez utóbbi a Szent Balázs anyaegyháznak alávetett kápolna kellett volna legyen, ám Band várnagy egyházként építtette fel. Erre, illetve a Lak és az anyaegyház közötti jókora távolságra tekintettel Mieszko a Szent Anna egyházat függetlenítette a Szent Balázs egyháztól, valamint neki adta Band várnagy által birtokolt Börzönce¹⁰³ nevezetű falut. Bár a Boldog Miklós és a Szent Anna egyházaknak, illetőleg papjaiknak, vagy plébánosaiknak meg volt rá a lehetősége, hogy megváltsák a mindenkori veszprémi püspöktől és zalai főesperestől való függetlenséget, személy szerint Mieszko püspöknek és Sebestyén főesperesnek továbbra is engedelmességgel tartoztak.¹⁰⁴ Ami a rendelkezést tanúsító oklevél utóéletét illeti, 1469-ben az akkori országbíró, Pálóczi László átírta Band várnagy leszármazottja részére, s egy bírósági

⁹⁶AOkl XXII. 370. sz.

⁹⁷Borovszky Samu: Esztergom vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Bp. 1908. 233-234.

⁹⁸AOkl XXIII. 214. sz.

⁹⁹AOkl XXXI. 855. sz.

¹⁰⁰Az oklevélben Hegesd néven szerepel.

¹⁰¹Az oklevélben Zenthmyklos néven szerepel.

¹⁰²Mai nevén Nagytótlak, szlovénül Selo.

¹⁰³Az oklevélben Berzenche néven szerepel.

¹⁰⁴AOkl XXIV. 628. sz.

ügyben fontos szerepet töltött be.¹⁰⁵ Tehát nyugodt szívvel mondhatjuk, hogy ezen rendelkezése túlélte Mieszkót.

Pályafutása vége

Nem véletlenül használtam a *túlélte* szót, ugyanis sikerült bebizonyítanom, hogy Mieszko meghalt. Bár az eddigi legteljesebb életrajza¹⁰⁶ felveti annak lehetőségét, hogy 1344-ben elhagyta az országot, nem így történt. Különösnek tartom, hogy ennek egyáltalán az ötlete felmerült a szerzőkben, hiszen már jóval, bő egy évszázaddal előttük leírta Pór Antal, hogy a pápa megemlékezéséből világosan kitűnik, Mieszko Magyarországon hunyt el.¹⁰⁷ Nem mellesleg egy oklevél is bizonyítja, hogy az új püspök kinevezését Mieszko halála indokolta.¹⁰⁸ Ugyanakkor Pór 1344. augusztus 5-ét jelölte meg mint Mieszko utódjának székbe kerülése, ami helytelen. A pápa – aki fenntartotta magának a jogot, hogy az új püspököt rezerválja – 1344. augusztus 9-én kelt oklevelében tudatta, hogy István csanádi püspököt helyezte át Veszprémbe.¹⁰⁹ Ez az István augusztus 13-án még mindig az avignoni kúriában tartózkodott,¹¹⁰ az új püspök székbe jutásának híre pedig augusztus 9-től szeptember 14-ig sem ért el Avignonból Veszprémbe.¹¹¹ Ha abból indulunk ki, hogy ez az öt hét nem volt erre elég, akkor adja magát, hogy Mieszko halálának híre sem tehetette meg gyorsabban a Veszprém-Avignon utat. Ebből pedig az következik, hogy Mieszko valószínűleg legkésőbb június végén, de inkább a hónap eleje táján meghalt. Az a meglátásom, miszerint nem váratlanul érte a halál, hanem tudni lehetett, hogy be fog következni. Ezt alátámasztja, hogy az addig megszokott sűrű pereskedéseket követően 1344-ben Mieszko aktivitása jócskán lecsökkent. Ebben az évben csupán pápai jóváhagyásokban említik, melyek közül e kérdés tekintetében az a leginkább figyelemre méltó, amiben VI. Kelemen engedélyezi, hogy halála előtt a gyóntatója bűnbocsánatban részesíthesse Mieszkót.¹¹² Minthogy ez a püspök egy beadványára adott válasz, Mieszkónak hamarabb be kellett nyújtania kérvényét. Tehát az, hogy 1344 tavaszán érkezett meg a pápa jóváhagyása, megmutatja, hogy 1344 elején, de inkább 1343 második felében Mieszkót már a lelki üdvének kérdése foglalkoztatta. Ezenfelül 1343 szeptemberében

¹⁰⁵DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), Diplomatikai Levéltár.

¹⁰⁶Magyar Katolikus Lexikon X. i. m. 937.

¹⁰⁷Pór Antal: Boleszló herceg i. m. 23.

¹⁰⁸AOkI XXVIII. 551. sz.

¹⁰⁹AOkI XXVIII. 551. sz.

¹¹⁰AOkI XXVIII. 560. sz.

¹¹¹AOkI XXVIII. 621. sz.

¹¹²AOkI XXVIII. 312. sz.

szokatlan módon familiárisai, vikáriusa,¹¹³ illetve udvarbírója¹¹⁴ jártak el különböző ügyekben, ő maga a saját nevében június 20-án adott ki utoljára oklevelet,¹¹⁵ amit nehéz lenne nem összefüggésbe hozni 1344-es halálával. Következésképpen tévedés, hogy Mieszkót 1343. június 19-én említik utoljára veszprémi püspökként,¹¹⁶ miként az 1343. április 17-i dátum sem helyes mint tevékenységének vége.¹¹⁷ 1344. április 20-a¹¹⁸ már jobb közelítés, ám az igazság mégis az, hogy Mieszko a püspöki pozíciót haláláig töltötte be, mely 1344 júniusában következhetett be.

Összegzés

Már korábban is ismert tény volt, hogy Mieszko 1318-ban a johanniták magyarországi perjelévé vált. Ezt azzal az adattal tudtam kiegészíteni, miszerint e szerepet nem törvényesen, csupán mint bitorló töltötte be. Mieszko nyitrai püspöki székhelye kerülésének idejét az 1328. március 9-e és május 1-je közötti időszakra helyeztem, annak feltételezésével, hogy a – királyi és pápai – jóváhagyást csak később, október 31-ére tudhatta a magáénak, mivel bátyja erőszakkal választotta püspökké. Bebizonyítottam, hogy Mieszko először postulált veszprémi püspök volt, akinek felmentését a nyitrai szolgálata alól már 1334. május 19-e előtt kérte a veszprémi káptalan. Ennek ellenére tényleges hivatalba lépése 1334. december 8-a, illetve 1335. március 27-e közé tehető. Zics, Tőfételő és Bedeg személyében fényt derítettem Mieszko magánbirtokainak elhelyezkedésére, melyekről azt állapítottam meg, hogy földrajzilag a püspökség birtokai közé keverednek. A püspöki birtokok elidegenítése okán gyakran került konfliktusba – nyitrai és veszprémi – káptalanjával is. Ennek dacára összességében elmondható róla, hogy a főpapi feladatát I. Károly általános megalégedésére végezte. Végezetül a legkevésbé ismert, az 1344-es történetekre irányuló kérdésben elvettem annak lehetőségét, hogy Mieszko elhagyta volna az országot. Ezt ki tudtam egészíteni a ténnyel, hogy Mieszko minden kétséget kizáróan meghalt, méghozzá Magyarországon, legvalószínűbben 1344 júniusában. Eredményem azonban további kérdéseket vet fel; ezek közé tartozik az is, hogy Mieszko egyáltalán a johannita rendhez tartozott? Ugyancsak érdemes lenne utánajárni annak, hogy a bitorlással generált konfliktus miként oldódott meg? Nyitrai püspöksége idejére

¹¹³AOKl XXVII. 632. sz.

¹¹⁴AOKl XXVII. 641. sz.

¹¹⁵AOKl XXVII. 414. sz.

¹¹⁶*Pór Antal*: Boleszló herceg i. m. 23.

¹¹⁷*Magyar Katolikus Lexikon* X. i. m. 937.

¹¹⁸*Engel Pál*: Magyarország világi i. m. I. 77.

vonatkoztatva felmerült az 1333-as interdictum kérdése, mely szintén további kutatások kiindulópontja lehetne.

A felhasznált források és irodalom jegyzéke

- AOKl = Anjou-kori oklevéltár. Főszerk. Kristó Gyula – Almási Tibor, szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczi Lajos – B. Halász Éva – Kőfalvi Tamás – Kristó Gyula – Makk Ferenc – Piti Ferenc – Rábai Krisztina – Sebők Ferenc – Teiszler Éva – Tóth Ildikó. I–XV., XVII., XIX–XXXII., XXXIV., XXXVIII., XL.. Szeged–Bp. 1990–.
- DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest), Diplomatikai Levéltár.
- *Barabás Gábor*: A pápaság és a kánoni választások a 13. századi magyar egyházban. Századok 155. (2021) 3. sz. 517-546.
- *Barcs Eszter*: Piast Boleszló. In: Esztergomi érsekek 1001-2003. Szerk. Beke Margit. Bp. 2003. 151-156.
- *Bertényi Iván*: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Bp. 1976.
- *Borovszky Samu*: Esztergom vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Bp. 1908. 233-234.
- *C. Tóth Norbert*: Tolvajok és rablók 1393-ban Szabolcs megyében. Történelmi Szemle 61. (2019) 1. sz. 149-164.
- *Czeizel Gábor*: Nyitra multja és a nyitravármegyei monografia. (Lenyomat a Nyitramegyei Szemléből.) Nyitra 1900.
- *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – [http://varlap.hu/content/vkt_2013_1/vkt_2013_1_1_2.pdf](https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/iii-kotet-62BB/zalavarmegye-62DC/helysegei-6354/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTllfQ3NhbmtpXzEiXX0sICJx dWVyeSI6ICJkXHUwMGY2clx1MDBmNmNmdkIn0, letöltés ideje 2023. jan. 9.• <i>Dénes József</i> – <i>Nováki Gyula</i>: Tátika három vára – <a href=), letöltés 2022. dec. 20.
- Magyar Katolikus Lexikon X. Szerk. Diós István – Viczián János. Bp. 2005. 937.
- *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II. Bp. 1996.
- *Font Márta* – *Fedeles Tamás* – *Kiss Gergely*: Magyarország kormányzati rendszere (1000-1526). Pécs, 2007.
- *F. Romhányi Beatrix*: Pálos gazdálkodás a 15-16. században. Századok 141. (2007) 2. sz. 299-351.
- *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987.

- *Győrffy Erzsébet*: Korai ómagyar kori folyóvíznevek. (A Magyar Névarchívum Kiadványai 20.) Debrecen 2011.
- *Hoffmann István*: Korai magyar helynévszótár 1000-1350. Debrecen 2005.
- *Hunyadi Zsolt*: Cruciferi domus hospitalis per Hungariam et Sclavoniam... A johanniták Magyarországon a 14. század végéig. *Aetas* 17. (2002) 4. sz. 52-76.
- *Karlinszky Balázs*: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079-1543: három prépost portréjával. *Turul* 87. (2014) 3. sz. 93-103.
- *Kádár Tamás*: Megjegyzések, észrevételek I. Károly (Róbert) magyar király házassági és egyéb családi kapcsolatai kérdéséhez. *Turul* 82. (2009) 1. sz. 13-23.
- Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. Komárom-Esztergom megye. Szerk. Klinger András. Bp. 1995. 19.
- *Nagy Dénes*: A taliándörögdi Szent András templom, a pápa oklevele 1347-ből, egy nemzetközi építészettörténeti vita és egy feltételezés az Inkler-ház boltozatos műemlékistállójáról. *Műemlékvédelem* 64. (2020) 5. sz. 261-316.
- A pannonhalmi Szent-Benedekrendiek vezetése alatt álló pápai kath. gymnasium értesítője az 1894-95-iki iskolai évről. Közzéteszi Pető Menyhért. Pápa 1895. 24.
- *Plihál Katalin*: Thury György kanizsai főkapitány emléke térképeken. *Hadtudomány* 31. (2021) 4. sz. 57-69.
- *Pór Antal*: A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság. *Századok* 26. (1892) 232-236.
- *Pór Antal*: Boleszló herceg, esztergami érsek (1321-1328). *Esztergom* 1900. 5.
- *Pór Antal*: Nagy Lajos 1326-1382. (Magyar Történeti Életrajzok.) Bp. 1892.
- *Rácz György*: Az Anjou-ház és a Szentszék 1301-1387. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Szerk. Zombori István. Bp. 1996. 55-81.
- *Rácz György*: Az egyházi elit változásai. In: Az Anjou-kor hatalmi elitje. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 2020. 133-164.
- *Solymosi László*: Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban. (Diplomatikai és pecsétani tanulmányok.) Bp. 2006.
- *Thoroczkay Gábor*: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Fons* 21. (2014) 3. sz. 331-350.

Függelék

Nyitrai püspöki birtokok

Bars vármegye

Horo, azonos lehet Haróval (más néven Horó), melyet a nyitrai egyház 1322-ben kapott meg a Trencsén megyei Ádám fia Semragdus ispántól.¹¹⁹ Ez esetben a mára elpusztult település a vármegye középső részén, Bars várától délnyugati irányban¹²⁰ helyezkedett el. Endréd, Kálna, Várad, Lök és Pél között feküdt, Várad határosaként 1306-ban és 1322-ben is leiratták.¹²¹ 1333-ban a nyitrai egyház régóta lakatlan birtoka, amit Mieszko nyitrai püspök harminc évre negyven bécsi dénár M.-ért elzálogosított Domokos trencsényi alispánnak és várnagynak Leveleddel együtt.¹²² A püspök feltételül szabta, hogy a harminc év leteltével egy év álljon rendelkezésére a visszaváltásra negyven M.-ért, s abban az esetben, ha ezt nem tenné, Domokos mesternek, vagy utódainak évente kettő M. ellenében feudumként van lehetőségük Horo birtoklására.¹²³ A két birtok elzálogosítása a nyitrai székesegyház újjáépítése és az egyház jövedelmeinek helyreállítása érdekében történt.¹²⁴

Leveled (Leweled), település a vármegye délnyugati részén, Fajkúrttel szomszédos;¹²⁵ lásd Horo.

Hont vármegye

Bát (Baath, mai nevén Bátovce¹²⁶), napjainkban község, Bakabányától délre, Lévától légvonalban tizennégy kilométerre, északkeletre.¹²⁷ 1329. január 25-én kelt oklevelében I. Károly király a réveknél, vizeknél, illetve másutt szedett vámjainak tizedét – Galgócéval és Hontéval egyetemben – visszaadta a mindenkori nyitrai püspöknek.¹²⁸

Hont (-vár, Hunth,¹²⁹ mai nevén Hont), napjainkban község Ipolyságtól délkeleti irányban;¹³⁰ lásd Bát.

¹¹⁹Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. I. 446-447.

¹²⁰Hoffmann István: Korai magyar helynévszótár 1000-1350. Debrecen 2005. 123.

¹²¹Györffy György: Az Árpád-kori i. m. 446-447.

¹²²AOKl XVII. 92. sz.

¹²³AOKl XVII. 92. sz.

¹²⁴Lásd még AOKl XVII. 232. sz.

¹²⁵Hoffmann István: Korai magyar i. m. 174.

¹²⁶AOKl XIII. 48. sz.

¹²⁷Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. III. 178.

¹²⁸AOKl XIII. 48. sz.

¹²⁹AOKl XIII. 48. sz.

¹³⁰Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. III. 200-203.

Nyitra vármegye

Köröskény (Kyskuruskyn, de ezen kívül Alsó-, illetve Felső-, előtaggal is megjelenik; ma Dolné Krskany, valamint Horné Krskany). Napjainkra már egyik sem önálló falu, beolvadtak Nyitra városába, a központtól délre helyezkednek el.¹³¹ Püspöki birtok volt; 1329-ben Mieszko püspök szerette volna eladni, a káptalan hozzájárulását viszont nem kapta meg.¹³²

Galgóc (Golgouch, mai nevén Hlohovec), másképp Golgotha, vagy Szolgagyőr,¹³³ vár és település; lásd Bát.

Práznóc (Preznouch, mai nevén Praznovce), község Nagytapolcsánytól északkeletre.¹³⁴ 1333-ban Isyp fia András végrendeletében Práznóc nevezetű birtokát a malmokkal együtt a nyitrai püspökségnek adta.¹³⁵

Veszprémi püspöki birtokok

Bodrog vármegye

Asszonyfalva (Azzunfolua), napjainkban Bajától észak-északnyugatra elterülő pusztá Decs közelében.¹³⁶ 1338-ban a Rád (Raad) nembéli, kishéri István mester fia, Leukus, Mieszko korábbi segítségével – és öt budai márka dénár készpénzért – neki és az őt követő veszprémi püspököknek adta a faluban birtokolt földrészét. Ehhez öt darab halászhely is tartozott: Zerem, Karamoch, Dabra, Agastow és Kokoth.¹³⁷

Esztergom vármegye

Nyír/Nyírmál (Nyrmalalia ~ Nyrrmalalia), egy 1244-es adat szerint Bajonnal (Boyon, Boyun, Kyvboyun¹³⁸) határos.¹³⁹ Napjainkban Nyíri-dűlő néven lelhető fel Esztergom és Keszthely közös határában.¹⁴⁰ 1335-ben Mieszko püspök és a veszprémi püspökség vitatta

¹³¹Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1998. IV. 333.

¹³²AOKI XII. 16-17. sz. között

¹³³Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1998. IV. 383-390.

¹³⁴Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1998. IV. 447.

¹³⁵AOKI XVII. 317. sz.

¹³⁶Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. I. 708.

¹³⁷AOKI XXII. 515. sz.

¹³⁸Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. Komárom-Esztergom megye. Szerk. Klinger András. Bp. 1995. 19.

¹³⁹Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. II. 304.

¹⁴⁰Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. II. 304.

bortizedelése egy részének határát. E bortizedelés azon részét, mely Bajon határán helyezkedett el, végül az esztergomi káptalannak ítélték.¹⁴¹

Fejér vármegye

Székesfehérvár (Fehérvár); polgárai és hospesei a veszprémi püspöknek tartoztak tizedet fizetni a város mellett elterülő földjeik után. 1335-ben ezt kollektívan nem tették, mint az Mieszkónak az uralkodóhoz címzett panaszából kiderül.¹⁴²

Tolvaj (Tolue, vagy Tolvé), mára elpusztult település, mely egykor Apostag és Dunaföldvár között helyezkedhetett el, a Baracshoz tartozó Pázmándpuszta helyén.¹⁴³ 1338-ban a mindenkori veszprémi püspököt iktatták volna be a birtokba, valamint a Dunában hozzá tartozó vizafogókba, azonban a határjárás során a délről szomszédos földvári Szent Péter-egyház apátja és konventjének officialisa az iktatásnak ellentmondott.¹⁴⁴ Ám a tilalmazás csupán a Tolvé-ér pataktól¹⁴⁵ Földvár határáig, illetőleg a Duna ottani szakaszáig tartó részre vonatkozott.¹⁴⁶

Szöszd (Zuzd, ZUSD), napjainkra már csak puszta Székesfehérvár közelében.¹⁴⁷ Veszprémi püspöki birtok volt; 1341-ben Mieszko örökbérletként, szabad rendelkezési joggal Péter fia Tamás mester csókakői várnagynak és utódainak ajándékozta.¹⁴⁸ Először azt a kikötést tette, hogy a megadományozottnak – vagy bárkinek, akinek ő a birtokot továbbadja – évente fél M.-t kell fizetnie érte, de aztán Tamás mester szolgálatai fejében ettől eltekintett.¹⁴⁹

Szentmiklós (Scenthmiclos, BessenevZenthmiklos), a Keselyűfészek folyó, más néven a Sárvíz mellett feküdt. Napjainkban Sárszentmiklós néven Sárbogárd városának része. Püspöki birtok volt 1342-ig, mikor Mieszko püspök Fánccsal együtt elcserélte János fehérvári örkanonokkal, Pál kanonokkal, illetve testvéreikkel.¹⁵⁰ Helyesebben, kívánta elcserélni,

¹⁴¹AOKl XIX. 727. sz.

¹⁴²AOKl XIX. 768. sz.

¹⁴³Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp. 1987. II. 410-411.

¹⁴⁴AOKl XXII. 343. sz.

¹⁴⁵Györffy Erzsébet: Korai ómagyar kori folyóvíznevek. (A Magyar Névtárház Kiadványai 20.) Debrecen 2011.

¹⁴⁶AOKl XXII. 343. sz.

¹⁴⁷Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/iii-kotet-62BB/fejervarmegye-7243/helysegei-7277/?list=eyJmaWx0ZXJzIjoeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfQ3NhbmtpXzEiXX0sICJxdWVyeSI6ICJadXpkIn0,> letöltés ideje 2022. dec. 20.

¹⁴⁸AOKl XXV. 260. sz.

¹⁴⁹AOKl XXV. 279. sz.

¹⁵⁰AOKl XXVI. 91. sz.

ugyanis 1343-ra még nem történt meg a birtokcsere, sőt a veszprémi káptalan tiltakozott ez (s általában a püspökség akármely birtokának, birtokrészének bármiféle elidegenítése) ellen.¹⁵¹

Fáncs (Fanch), a Keselyűfészek, közismertebb nevén a Sárvíz melletti birtok.¹⁵² Köznemesek, illetve a veszprémi püspökség közösen birtokolták 1342-ig.¹⁵³ Önállóságát ugyancsak elvesztette, ma Sáregres északi része.¹⁵⁴ Említését lásd Szentmiklós.

Somogy vármegye

Ocsman (Ochman, mai nevén Ocsmánd, vagy Ocsmány), napjainkban pusztá, Nagyberény és Som községektől déli irányban terül el.¹⁵⁵ A mindenkori veszprémi püspöknek volt némi része a birtokban, ugyanis 1336-ban a velikei Tamás fia, Beke mester ezen részt leszámítva adta Ocsmant Vgal-i Ivánka fiának, Pál mester országbírói prothonotariusnak és fivéreinek.¹⁵⁶

Zics (Zych), Csaba, Kapoly és Orbolcz birtokok vidékén feküdt, napjainkban is létező község, ugyancsak Somogy megyében.¹⁵⁷ Mieszko veszprémi püspöknek – nagy valószínűséggel magán – birtoka volt itt, ezért 1337-ben Olup mestert, aki királyi adományként kapta Zicset, tiltotta az elfoglalásától, illetőleg bármiféle, a birtokot érintő jogügylettől.¹⁵⁸

Berény (Berey), Endréd, illetőleg Lullya környékén helyezkedett el,¹⁵⁹ napjaink Nagyberénye. 1338-ban Bolugh fia András fia: András pereskedett a veszprémi püspökkel, ugyanis ő örökjogon neki járónak, Mieszko viszont a mindenkori püspök tulajdonának mondott egy darab földet a településen.¹⁶⁰

Nagycsepely (Chepel), ma is létező község, Balatonboglár városától kevesebb, mint tizennégy kilométerre délkeleti irányban. 1339-ben Mieszko püspök magának (és leendő püspöki utódainak) iktattatta volna, azonban Varangh-i Benchench fia János fiai a Nagycsepelyen található hat falkastrum méretű kaszáló esetében ennek ellentmondtak. A testvérek állították, hogy a kaszáló az ő birtokuk határában helyezkedik el, s így őket illeti, az általuk bemutatott privilégium viszont nem foglalta magában Nagycsepely határait. Először az

¹⁵¹AOkI XXVII. 171. sz.

¹⁵²AOkI XXVI. 91. sz.

¹⁵³Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Fejér vármegye i.m.

¹⁵⁴Sárbogárd város története. Szerk. Farkas Gábor. Sárbogárd 1989. 386-389.

¹⁵⁵Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/ii-kotet-32A7/somogyvarmegye-539A/helysegei-53EC/>, letöltés 2022. dec. 16.

¹⁵⁶AOkI XX. 49. sz.

¹⁵⁷Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Somogy vármegye i.m.

¹⁵⁸AOkI XXI. 248. sz.

¹⁵⁹Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Somogy vármegye i.m.

¹⁶⁰AOkI XXII. 112. sz.

a döntés született, miszerint Mieszko püspöknek esküt kell tennie arról, hogy a kaszáló Nagycsepelyhez tartozik, ezáltal a mindenkori püspöké,¹⁶¹ végül azonban János fiai ehhez nem ragaszkodtak, s a kaszálót a tíz hold földdel eskü nélkül átadták. Cserébe Mieszko a kaszálóból két falcastrum méretű részt meghagyott nekik.¹⁶²

Kötcse (Kekche, de előfordul Kékcse alakban is), napjainkban is létező község ugyanezen a néven, Somogy megye északkeleti sarkában.¹⁶³ Nagycsepellyel együtt e birtokot is a mindenkori veszprémi püspöknek iktatták volna, amikor Varangh-i Benchench fia János fiai egybizonyos tíz hold föld miatt kifejezték tiltakozásukat, azt saját birtokrészüknek mondták. Azonban a bemutatott privilégiumuk nem tartalmazta Kötcse birtok nevét, így Mieszko püspöknek a nagycsepelyi kaszálóé mellett¹⁶⁴ a tíz hold föld ügyében is esküt kellett volna tennie június 30-án¹⁶⁵, ha János fiai át nem engedik neki.

Tolna vármegye

Tőfételő (Tuufetelew, Twfeceleu, más néven Tefételő, vagy Tefékelő), Bedeggel együtt tesznek róla említést.¹⁶⁶ Tőfételő az Anjou–kori Oklevéltár névmutatója¹⁶⁷ szerint Veszprém vármegyében terül el, Veszprémben viszont nem található ilyen nevű birtok – ellentétben Tolnával. Csánki Dezső is leírja,¹⁶⁸ hogy a Hunyadiak korában a veszprémi püspökség azonos nevű települést birtokolt Tolna vármegyében. E birtok a mai Koppányszántó és Bedegkér környékén lehetett. Nem mellesleg két évvel korábban, 1337-ben¹⁶⁹ a fehérvári és a dömösi prépostot a nádor elé idézték a veszprémi püspök ellenében, miután ezek ellentmondtak a Tolna megyei Bedeg és Tőfételő határai bejárásának. Nézetem szerint a névmutatóban tévedés történt, valójában az 1337-ben és 1339-ben említett birtokok megegyeznek, következésképpen Tőfételő és Bedeg tolnai birtokok, nem veszprémiek. Gyanítható, hogy Tőfételő Mieszko püspök magánbirtoka volt.

¹⁶¹AOkI XXIII. 379. sz.

¹⁶²AOkI XXIII. 423. sz.

¹⁶³*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Somogy vármegye i.m.

¹⁶⁴Lásd Nagycsepely.

¹⁶⁵AOkI XXIII. 379. sz.

¹⁶⁶AOkI XXIII. 392. sz.

¹⁶⁷AOkI XXIII. 473. o.

¹⁶⁸*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – [¹⁶⁹AOkI XXI. 326. sz.](https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/iii-kotet-62BB/tolnavarmegye-777A/helysegei-777C1/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTllfQ3NhbmtpXzEiXX0sICJxdWVyeSI6ICJUdXVmZXRlbGV3In0, letöltés ideje 2022. dec. 18.</p></div><div data-bbox=)

Bedeg, melynek határát – Tőfételőével egyetemben – be akarták járni 1337. június 10-én,¹⁷⁰ csakhogy a fehérvári káptalan, valamint a dömösi prépost ennek ellentmondtak. A tiltakozókat beidézték a nádorhoz, szemben Mieszko veszprémi püspökkel. Két évvel később¹⁷¹ a püspök Keer-i Egyeddel pereskedett ugyanezen birtokokon lévő földrész ügyében. A bejárás során négy ekényi szántóföldet számoltak össze, de minthogy maguk nem tudták felbecsülni, a feladatot a nádorra bízták.¹⁷² Az Anjou-kori Oklevéltár névmutatójával¹⁷³ ellentétben, véleményem szerint a mai Bedegkér egykori Bedeg nevű településrésze szerepelhet az oklevélben. Ez esetben a somogyi határ közelében, Tamásitól nyugatra terülhetett el a birtok, mely jó eséllyel Mieszko magánbirtoka volt.¹⁷⁴

Csát (Chaat, vagy Chath), egykor önálló falu, napjainkban csupán pusztá, melyet Csádnak neveznek.¹⁷⁵ Feltehetően a mai Koppányszántótól délre terült el. Az itteni birtok kapcsán Márton dömösi prépost hosszúra nyúlt perbe vitte Mieszko veszprémi püspököt. A per végül megegyezéssel zárult 1342-ben; a püspök nyolc telekről, az erdők, a szőlősök és más hegyek feléről, a szántóföldek és rétek harmadáról lemondott a prépost javára, a templomot, a legelőket, illetve a folyót pedig közös használatban hagyták.¹⁷⁶ Csát nem Mieszko magánbirtoka lett, hanem a mindenkori püspöké.

Veszprém vármegye

Potvására (Pothwasara, más néven Patvására), napjainkban Papvásárja nevezetű pusztá, ugyancsak Veszprém megyében, Litér és Papkeszi községek között helyezkedik el.¹⁷⁷ Mieszko veszprémi püspöki székbe kerülésekor a B. Affra vértanú-oltár nem rendelkezett bevétellel, ezért püspöki javai közül a Potvásárának nevezett falu tizedét a településhez tartozó szőlővel neki adta.¹⁷⁸

¹⁷⁰AOkI XXI. 326. sz.

¹⁷¹AOkI XXIII. 381. sz.

¹⁷²AOkI XXIII. 392. sz.

¹⁷³AOkI XXIII. 366. o.

¹⁷⁴*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Tolna vármegye i.m.

¹⁷⁵*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Tolna vármegye i.m.

¹⁷⁶AOkI XXVI. 300. sz.

¹⁷⁷*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – [¹⁷⁸AOkI XX. 346. sz.](https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/iii-kotet-62BB/veszpremvarmegye-6D99/helysegei-6E27/?list=eyJmaWx0ZXJzIjoeyJNVSI6IFsiTkZPX0tPTlIfQ3NhbmtpXzEiXX0sICJxdWVyeSI6ICJQb3Rod2FzYXJhIn0, letöltés 2022. dec. 15.</p></div><div data-bbox=)

Berény (Zaarbereyn), később Vörösberény¹⁷⁹ falu Szentkirályszabadja szomszédságában, ma Balatonalmádi egyik városrésze. Miután Zlaudus veszprémi püspökkel folytatott csere keretében hozzájutottak, 1338-ig Heym fiai birtokoltak itt földeket. Akkor azonban egy birtokperben fény derül rá, hogy az éppen regnáló püspök, Mieszko nem tudja az elődje cseréjét szavatolni, holott Zlaudus püspök szavatosságot vállalt. Így aztán a cserét vissza kellett vonni, s Berény – erdeivel, kaszálóival, halászhelyeivel együtt – újra püspöki birtok lett.¹⁸⁰

Kajár (Kayar), a Balaton mentén, megegyezik napjaink Balatonfőkajárjával, Enyingtől északnyugati irányban, Lepsény szomszédságában találjuk.¹⁸¹ A település valamekkora része püspöki birtok lehetett, mert amikor 1343-ban Herric fia: Jánost iktatták volna be egy itteni birtokrészbe, a veszprémi püspök nevében offiálisa ennek ellentmondott.¹⁸²

Kér (Keer), Hajmáskér néven ma is létező település, Veszprém és Várpalota között fekszik.¹⁸³ 1343-ban Mieszko püspök Bala-i Herric fiaival, Jánossal és Miklóssal szemben pereskedett a birtok ügyében.¹⁸⁴

Zala vármegye

Gyulakeszi (Chomkezy, Felkezy, Kezw), napjainkban is létező község Veszprém megyében, Tapolca szomszédságában. A veszprémi püspöknek és a káptalannak is volt birtoka a településen, melyet 1335-ben – a székesfehérvári keresztes konvent tanúskodását követően – a királyi ember meghatározta, illetve visszavett, anélkül, hogy a bármelyikük tudott volna erről.¹⁸⁵ 1340-ben Mieszko püspök és a veszprémi káptalan ládi nemesekkel állt perben¹⁸⁶ bizonyos gyulakeszi birtokrészek miatt, melyek egy malmot, hat telket, kilencvenöt hold szántóföldet, egy nyolc falcastrum méretű kaszálót, illetőleg három műveletlen szőlőt foglaltak magukban.¹⁸⁷ A per megegyezéssel zárult, miután a püspök és a káptalan oklevelek segítségével bebizonyították, hogy a malom, a közvetlenül mellette fekvő két telekhely, a szántóföldből nyolcvan hold, két szőlő és a kaszáló az ő tulajdonuk. Csakhogy ezen részeket a ládi nemesek elzálogosították, s így örökítették át aztán a püspöknek és a káptalannak, ami újabb perhez vezetett, ezúttal a Vérbulcsú nemzetségbéli Ládi Jánossal és unokatestvérével, Istvánnal. Végül

¹⁷⁹Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Veszprém vármegye i.m.

¹⁸⁰AOKl XXII. 554. sz.

¹⁸¹Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Veszprém vármegye i.m.

¹⁸²AOKl XXVII. 92. sz.

¹⁸³Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Veszprém vármegye i.m.

¹⁸⁴AOKl XXVII. 579. sz.

¹⁸⁵AOKl XIX. 511. sz.

¹⁸⁶AOKl XXIV. 370. sz.

¹⁸⁷AOKl XXIV. 396. sz.

– 60 M. széles dénár ellenében – a püspök és a káptalan visszaadta nekik a birtokot.¹⁸⁸ Mindezen 1340-es eseményekre két magyarázat kínálkozik. Vagy különböző birtokrészeket zálogosítottak el a ládi nemesek a káptalannak és a püspöknek, vagy ugyanazon területeket a püspök és a káptalan közösen vette zálogba. Valószínűbbnek tűnik, hogy külön ügyleteket zártak le egyetlen oklevéllel. Gyulakeszi lehetett az a település, ahová 1342-ben István fia, Tamás, illetve Dyzl-i Tywan fiai, Pál és János költöztek, miután a plébániától távoleső nemesi birtokuk egy részét elcserélték a veszprémi püspök jobbágynak itteni telkére.¹⁸⁹

Pacsa (Pacha), egykor Szabar mezőváros tartozéka; ma is létezik, Zalaapátitól nyugatra található.¹⁹⁰ 1337-ben Szent György vértanú tiszteletére szentelt egyházát a király és a királyné parancsára Mieszko veszprémi püspök oltalmába fogadta minden tartozékával – köztük Dusnok és Isabor falvak kápolnáival – együtt.¹⁹¹

Dusnok (Dusnuk), egykor a pacasai anyaegyházhoz tartozó falu,¹⁹² napjainkban Pölöskefő község része, Nagykanizsától tizenöt kilométerre, északra. Lásd Pacsa.

Isabor (másképpen Isebor), napjainkra elpusztult falu, mely egykor¹⁹³ Zalaapáti és Pacsa területén feküldhetett.¹⁹⁴ Szent Pál apostol megtérésének tiszteletére szentelt kápolnával rendelkezett, mely a pacasai anyaegyház alá tartozott.¹⁹⁵ Lásd Pacsa.

Nevegy/Nivegy (Nemeg); egy egész völgy, falvak sora értendő alatta.¹⁹⁶ A megye északkeleti sarkában helyezkedett el, a Balaton-felvidék középső részén, a Csicsói-medencének is nevezett területen. Napjainkban is létező települései közé tartozik többek között Balatoncsicsó, illetve Szentjakabfa.¹⁹⁷ Miután Heym fiaitól csere keretében megszerzi, 1338-ig a veszprémi püspöki földek területén itt el. Akkor azonban a Berény-perben¹⁹⁸ fény derül rá, hogy az éppen regnáló püspök, Mieszko oklevél hiányában nem tudja Heym fiait szavatolni, holott elődje a birtokcserekor szavatosságot vállalt erre. Így aztán, a cseréről szóló oklevélnek megfelelően, azt visszavonták. Mieszko a Nevegy/Nivegy völgyben fekvő földeket visszaadta

¹⁸⁸AOkI XXIV. 762. sz.

¹⁸⁹AOkI XXVI. 226. sz.

¹⁹⁰Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

¹⁹¹AOkI XXI. 298. sz.

¹⁹²AOkI XXI. 298. sz.

¹⁹³Plihál Katalin: Thury György kanizsai főkapitány emléke térképeken. Hadtudomány 31. (2021) 4. sz. 57–69.

¹⁹⁴Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

¹⁹⁵AOkI XXI. 298. sz.

¹⁹⁶Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

¹⁹⁷Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

¹⁹⁸Lásd Berény, Veszprém vármegye.

Heym fiainak¹⁹⁹, akiknek a birtokba iktatását elrendelték.²⁰⁰ Azonban a visszakapott birtok behatárolása, s így a Mieszkó veszprémi püspök elleni per áthúzódott a következő évre is.²⁰¹

Nyirád (Nerrad, Corrad, Errad), a veszprémi püspökség birtoka.²⁰² Ma is létező község, Sümegtől nem messze, keleti irányban helyezkedik el.²⁰³ Mieszkó püspök kérésére I. Károly király 1340-ben megengedte, hogy a faluban keddenként vásárt tartsanak.²⁰⁴ 1341-ben Peech-i Lukács fiai azt állították, joguk van a tátikai várhoz és tartozékaihoz (Nyirád, Szántó, Szóc).²⁰⁵ A királyi tanács viszont arra a megállapításra jutott, miszerint ezek mindegyike a veszprémi egyház tulajdona, s így a mindenkori püspöké. Így nem volt akadálya, hogy I. Károly elcserélje őket Mieszkóval. A püspök a tátikai Alsó- és Felsővárért²⁰⁶ és annak erősítéséért, illetve a hozzá tartozó falvakért az uralkodó káli földjeit kapta minden kapcsolódó királyi joggal. Ám amikor az újonnan megszerzett birtokok határjárását és beiktatását szándékozták elvégezni, azt a többrendbeli tiltakozás miatt nem tudták véghezvinni.²⁰⁷ A beiktatásra csak I. Lajos trónra léptét követően, 1342-ben került sor.²⁰⁸

Szántó (Zantow), napjainkban Zalaszántó néven találjuk meg; lásd Nyirád.

Szóc (Scoulth, Sceulch),²⁰⁹ az 1341-es határjáráskor lakatlan,²¹⁰ ám ma is létező község Veszprém megyében, ugyanezen a néven; lásd Nyirád.

Hidegkút (Hydekut), napjainkban csupán puszta Zalaszántótól nem messze; lásd Nyirád.

Kál (Kaal), falunak is nevezik, de leggyakrabban nem egyetlen települést, hanem a Kál-völgyet fedi,²¹¹ magában foglalva Mindszentkálla (Mindszent-Kaal), Köveskál (Kueskal), Szentbékkálla (Szentbenedek-Centeuskal), Kereki/Köreki-Kál (Kerekyaal), Töttöskál

¹⁹⁹s cserébe visszakapta a Berényben (Veszprém vármegye) elhelyezkedő püspöki földeket.

²⁰⁰AOkI XXII. 554. sz.

²⁰¹Lásd AOkI XXIII. 119. sz., illetve AOkI XXIII. 275. sz.

²⁰²AOkI XXV. 70. sz.

²⁰³*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

²⁰⁴AOkI XXIV. 158. sz.

²⁰⁵AOkI XXV. 213. sz.

²⁰⁶*Dénes József – Nováki Gyula*: Tátika három vára – http://varlap.hu/content/vkt_2013_1/vkt_2013_1_1_2.pdf, letöltés 2022. dec. 20.

²⁰⁷AOkI XXV. 276. sz.

²⁰⁸AOkI XXVI. 490. sz.

²⁰⁹Karlinszky B.: A veszprémi káptalan i. m. 202.

²¹⁰AOkI XXV. 276. sz.

²¹¹AOkI XXV. 276. sz.

(Teuteskal) birtokokat.²¹² A király és a királyné birtoka volt 1341-ig, amikor csere következtében Mieszko veszprémi püspök, illetve a káptalan kezére került;²¹³ lásd Nyirád.

Sebes, birtok, melynek a vármegyén belüli elhelyezkedése nem ismert. 1342-ig János örkanonok, Pál kanonok és testvéreik tulajdona volt, akkor viszont a veszprémi püspök és eljövendő utódai birtokába került²¹⁴ – már amennyiben a birtokcsere ténylegesen létrejött.²¹⁵

Bodon, Nyiráddal szomszédos. Esetlegesen Bodontelkével azonosítható, ez esetben szűkebben véve Tapolca, tágabban a Balaton vidékén helyezkedett el.²¹⁶ 1343-ig a zalavári apátság tulajdona volt, mely újbóli benépesítését tervezte.²¹⁷ Majd inkább bérbe adták Mieszko veszprémi püspöknek, aki így jogot nyert Bodon bevételeinek beszedésére. Ellenszolgáltatás gyanánt évi tizenkettő széles bécsi pensát kellett fizetnie az apátnak, halála, vagy az egyházból történő távozása esetén püspöki utódjának.²¹⁸

²¹²Karlinszky B.: A veszprémi káptalan i. m. 48.

²¹³AOkI XXV. 213. sz.

²¹⁴AOkI XXVI. 91. sz.

²¹⁵AOkI XXVII. 171. sz.

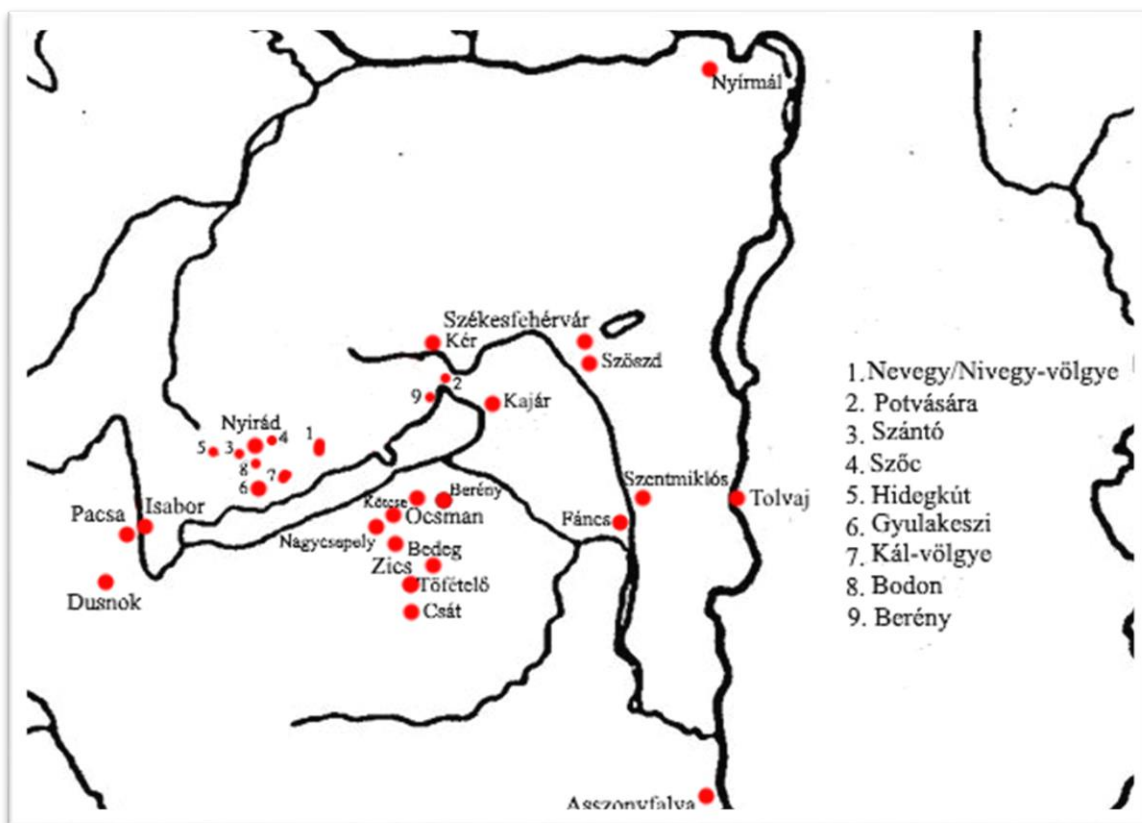
²¹⁶*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

²¹⁷*Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában – Zala vármegye i.m.

²¹⁸AOkI XXVII. 179. sz.

A nyitrai püspöki birtokok 1328 és 1334 között

A veszprémi püspöki birtokok 1334 és 1344 között